

I. Schiță pentru contextul operei

— Unele delimitări —

● Filosoful și omul — **homo duplex** ● Dogmatismul fragmentului de operă neridicat la puterea întregului ● Paradigma obsesivă a **românescului** ● „Misia“ unei generații sau „imperativul sintezei“ ● Exerciții de recunoaștere sau calea lui **dicitur** ● Anamneza unei „fișe clinice“ autoscopice

Era oare atât de dificil să pătrunzi în forul intim al operei lui Noica? Existau într-adevăr obstacole ridicate de text sau de context, care obturau exegeza autentică, decodarea sensurilor proprii gândului nicasian? Să nu fi văzut, unii, nimic modern în lucrările acestui suveran pontif al filosofiei românești de azi, obsedat mai tot timpul de *istoria lui cum e cu puțință ceva nou?* De ce erai „dubios“ dacă încercai un dialog cu textele filosofului de la Păltiniș, cel devenit, post-mortem, printr-o ironie a istoriei, academician? Probabil căte ceva din toate aceste (pseudo)motive au produs un fel de cerber, născut și din concubinajul cu anticultura ce domina frenetic era totalitarismului, un paznic care izola atât de bine valorile autentice.

Cînd te gîndești la *filosoful* și la *omul* Noica, două dimensiuni care nu pot fi, decît cu un imens risc, despărțite, ești asediat de o neîntreruptă avalanșă de mirări și ad-mirări. Primele, necesare pe marginea unei opere atât de dense și ample. Celelalte, pe care Noica le detesta, venite fără să vrei. Te întrebi, bunăoară, citind rîndurile scrise de tînărul de 19 sau 20 de ani, dacă ele pot sta — ideatic și axiologic — lîngă cele elaborate în anii ma-

turității depline. Și constăți, surprins, că diferențele nu sînt totuși prea mari. Poate doar „temperamentul“ sau lejeritatea teribilismelor, transparența atitudinii estetice sau ideologice, divulgarea „secretelor“ alchimiei valorilor sau robustețea etică să aibă o tușă mai accentuată în tinerețe. Și, desigur, problematica discursului, care e limpede oricui că se înscrie într-o sinusoidă — sau spirală! — a facerii unei opere. Încolo, sfidînd parcă acumulările, Noica pare să fie egal cu el însuși . . .

Și totuși, există evoluție, există o „biografie“ a operei nicasiene, după cum există și alta a omului, care a făcut din Păltinișul ultimilor 15—20 de ani un fel de cetate de scaun a filosofiei românești. Cine a citit doar cărțile — fără să-l fi văzut și să fi discutat măcar o singură dată cu omul — nu poate avea, cred, nici cea mai vagă idee despre „fenomenul“ Noica. Afirmația că el, gînditorul, n-a avut „biografie“ e un noicism provocator. Era atîta „biografie“ în jurul lui Noica! Ideile prindeau viață, se întruchipau în lumina privirii sale, cea din anii bătrîneții, care avea în ea ceva din misterul și împietrirea ochilor din icoanele bizantine. Dar nu numai atît. Viața, cu meandrele ei atît de necunoscute și înșelătoare, trecea în Idee cînd vorbea/vorbeai (cu) Noica.

S-a scris pînă acum relativ puține despre cel care a trăit *ontologia lui întru* — sau *reabilitarea individului* — întocmai ca pe un destin. Dar se pare că nici astăzi, cînd ne învâluie și dezorientează atîta libertate, tragic înțeleasă uneori, nu-i mai ușor să vorbești despre gînditorul — chiar despre omul — Noica. Și asta în pofida unei aproape maniacale frecvențări a fel și fel de texte mai mult sau mai puțin nicasiene. S-au elaborat, e drept, studii demne de luat în seamă. Ca un topos de referință rămîne, deocamdată, volumul lui G. Liiceanu (*Jurnalul de la Păltiniș*, 1983), indirect și paginile din *Epistolar*, la care se adaugă și un substanțial studiu despre *Paradigma feminină a auditorului* publicat în „Viața Românească“ și reluat în op-ul *Cearta cu filozofia* (Humanitas, 1992). Dar acestea nu pentru a se substitui unei mo-

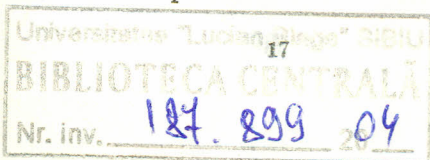
nografii pe care discipolul lui Noica o proiectase de altfel cîndva, ci, pe de o parte, pentru intuițiile cu care sînt sesizate dimensiunile și valoarea construcției metafizice nicasiene și, pe de altă parte, pentru revelarea „alchimiei“ unui spirit care, aparent, nu admitea discipolatul, chiar dacă mai toată viața filosoful a trăit în orizontul unui obsedant mit al școlii.

Opera lui Noica — văzută ca întreg, în evoluția și arderea ei internă, coagulată în jurul Ideii cu care s-a pîndit reciproc filosoful — poate fi pusă, de-acum, în liniștea gîndului și dincolo de orice prejudecată, sub lupa exegezei. „Biografia“ Ideii nu poate fi însă descifrată și analizată în absența unei „biografii“ a operei. Se cuvine — tocmai pentru un atare demers — să avem pe masa de lucru sau în bibliotecă o ediție critică integrală a lucrărilor lui Noica, poate acel proiect de vreo 14 volume anunțat, cu timp în urmă, de același Liiceanu. Există însă și o altă inițiativă, cea a editurii Humanitas, de a retipări opera lui Noica în șase volume: 1) *Primele teme. Filosofie universală* („Mathesis sau bucuriile simple“, 1934; „De caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului“, 1937; „Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant“, 1936; „Schiță pentru istoria lui «cum e cu puțință ceva nou»“, 1940; „Două introduceri și o trecere spre idealism“, 1943; Douăzecișisapte trepte ale realului“, 1969); 2) *Filosofie universală* („Scrieri despre Platon“, „Viața și filosofia lui R. Descartes“, 1937; „Scrieri despre Hegel“, „Studii, articole“); 3) *Modelul românesc* („Pagini despre sufletul românesc“, 1944; „Cuvînt împreună despre rostirea românească“, 1970, 1973; „Sentimentul românesc al ființei“, 1978; „Scrieri despre Eminescu“, „Studii și articole“); 4) *Cultură universală* („Despărțirea de Goethe“, 1976; „Șase maladii ale spiritului contemporan“, 1978; „Modelul culturii europene“, 1988; „Studii, articole“); 5) *Eseu și jurnal filosofic* („Jurnal filosofic“, 1944; „Jurnal de idei, 1964—1984“, „Eseuri, însemnări de jurnal“); 6) *Ontologie și logică* („Trei introduceri la «Devenirea întru ființă»“,

1984; „Devenirea întru ființă“, 1981; „Scrisori despre logica lui Hermes“, 1986). La o astfel de taxinomie tematică s-ar putea adăuga și alta cronologică (vezi, bunăoară, etapizarea pe care o face Nae Antonescu: *Preistoria gândirii lui Noica*, în *Steaua*, 2/90). Până vom avea însă *Opera omnia* — și sperăm că nu vom aștepta atât de mult — nu ne rămâne decât să frecventăm vechile ediții, iar comentariile noastre să suplinească, prin invocarea citatului, o atare lacună.

Înainte de trecerea lui Noica în neființă opera sa nu putea fi văzută în unitatea ei internă. Ceea ce nu era însă un obstacol ca părțile, care constituiau un „întreg“ încă neîncheiat, relativ, să fie obiectul unor analize pertinente. Au existat însă și încercări de a aplica ideilor filosofului un tratament vizibil tendențios, cu intenția deformării și a minimalizării. Părțile au fost ilegitim desprinse din acel „legato“ posibil din perspectiva întregului, au fost dislocate din coerența (*id est*: viziunea) lor firească și interpretate unilateral. Analize produse, de multe ori, la adăpostul unor grile, ele însele unilaterale. Bunăoară, sub pretextul evaluării materialist-dialectice a meditației filosofice asupra ideii de ființă, un autor declarat marxist, precum Radu Florian, „descoperea“ — plecînd numai de la două cărți (*Șase maladii ale spiritului contemporan* și *Sentimentul românesc al ființei*) — „o controversă filosofică“ (v. *Era socialistă*, 8/1979). Interpretul vorbea de „tentativa punerii între paranteze a realității“, de platonismul concepției lui Noica asupra istoriei (care l-ar conduce la un mod de filosofare *anistoric*, la „idealism istoric“, la „viziune idealistă“). Preocupat mai mult să compromită „mecanismul“ demersului decât de adevărul sau „exactitatea“ acestuia, Radu Florian trece, eludînd aproape total suportul argumentelor, de la cele două volume la „viziunea proprie cărților lui C. Noica“ (nu ni se spune, însă, care cărți sînt avute în vedere), alunecarea aceasta avînd totuși un „argument“, și anume: faptul că ideile din opurile analizate ar structura, pentru Noica, „întreaga sa concepție filosofică“. E observat, mai ales, modul de gîndire,

„care nu întrunește atributele unui instrument al cunoașterii realității la nivelul științelor contemporane“. Altfel spus, filosofie și filosofare cu limite (se poate oare și altfel?), care apar „pregnant în tratarea fenomenelor sociale, a proceselor istoriei umane“. (Cum stăm, așadar, cu „jocul“ făcut de Noica epocii totalitare?). Fără să ne oprim, aici și acum, asupra „conținutului“ acestui gen de demonstrație, vom sublinia doar câteva idei pe care nici o expertiză onestă a operei lui Noica nu le poate ocoli: 1) de la *Mathesis sau bucuriile simple* și pînă la *Scrisori despre logica lui Hermes* (vorbim de opera antumă, la ea adăugîndu-se însă și *Modelul european al culturii*, a cărei traducere în germană, făcută de Georg Scherg, era deja dată editurii Kriterion pe cînd trăia filosoful), opera lui Noica este de o surprinzătoare coerență și consecvență (ca toți marii creatori, care fac aceeași spiritului, s-a așezat *dintr-o dată* în țintă); dacă există minime contradicții, altfel spus: contraziceri, pe care o perioadă de cincizeci de ani de meditație și scris nu le putea evita (din 1934, cînd s-a produs debutul său editorial, și pînă la 1987, biografia lui Noica, inclusiv cea intelectuală, a cunoscut, desigur, „noduri“ sau „ecluze“), ele, contradicțiile, trebuie analizate deschis, și nu ignorate sau „expediate“ prin (doar) presupuneri și parafrazări aproximative; 2) Noica nu a făcut niciodată „știință“ (filosofia lui e mai toată „eseistică“), nici măcar atunci cînd a scris un „tratată“ asupra ființei (pe care exegetul citat, altfel un spirit instruit, era bine să-l aștepte pentru a constata, în toată amploarea și adîncimea ei, „meditația filosofică asupra ideii de ființă“), unde este însă „sistemată“ concepția sa despre Ființă într-un mod cu totul original (erudiția lui Noica ni se relevă în alt mod decît a lui M. Eliade); 3) dar, dacă nu are un discurs „științific“, nu înseamnă însă că scrierile sale — cum ne-o dovedesc îndeosebi cele din ultima parte a vieții — nu sînt „contemporane“ cu cele mai mari izbînzii ale științei, căci nu de puține ori reflecția filosofului este elaborată în chiar marginile *datului* științific; raționamentele lui Noica se înfășoară însă mai întotdeauna într-un *posibil* din în ce mai larg, unul care

își împinge limita — ce nu-l limitează — tot mai încolo; de aici, probabil, și plasarea discursului său într-o zonă în care dimensiunea „științificului“ nu trebuie invocată, întrucât gândirea e tocmai în căutarea lui; 4) ajuns, însă, aici, orice demers filosofic (dar nu numai într-o atare situație) implică o anumită punere „între“ (nu „în“) paranteze a realității, „pasul“ acesta făcând parte din condițiile necesare ridicării spre zonele ozonificate ale spiritului, spre generalul și universalul reflecției metafizice. Ignorînd toate acestea, la care se mai pot adăuga și altele, interpretări precum aceea la care ne-am referit mai sus conduc spre piste și concluzii false; ele nu au ceea ce numim *adecvare* la obiectul de cercetat, riscînd, între altele, să nu vadă pătura din cauza copacilor.

Dincolo de fragmentarismul sau miopia abordării operei lui Noica, există însă și poziții care încearcă, prin prisma unei lecturi cu determinări ideologice, stratificarea a doi gânditori; e vorba, așadar, de „primul“ și de „cel de-al doilea“ Noica. Dacă nu ar fi tributară, uneori, manierei nedialectice de analiză a creației filosofice — sint, desigur, etape în evoluția operei lui Noica, numai că ele se „împachetează“ unele pe altele, se înlănțuie într-o „simfonie“ a devenirii — grila respectivă nu ar fi, într-un fel, nepotrivită pentru interpretarea de ansamblu. Chiar Noica ne spune că anii 1945—1950 au marcat un fel de „salt“ în originalitatea operei sale, ceea ce ar însemna, iată, un „înainte“ și un „după“. Cum vom constata, însă, aceasta e de fapt trecerea filosofului de la traduceri (din marii gânditori ai lumii), „exerciții“ de filosofare și exegeză oarecum timidă la interpretări de mare profunzime și creație propriu-zisă. Spuneam însă că opera lui Noica a fost parcimonios abordată ca întreg suficient sieși. Poate au lipsit, atunci, piesele esențiale, care există, iată, acum: *Devenirea întru ființă* e un „tratată“ în care răzbate ontologia, *Scrisorile despre logica lui Hermes* reprezintă un „holomer“ pentru formalismul către care tindea filosoful, ele sînt „schița“ unei alte logici, iar *Modelul european al culturii*, la care se pot adăuga multe eseuri, e dătător de măsură pentru ceea

ce înseamnă, la Noica, filosofia culturii, morfologia acesteia, reflecția făcută asupra faptelor și experiențelor unei spiritualități. E posibil, însă, ca analiza fragmentară să fi fost generată și de problematica aparent diferită sau de „viziunea“ ce se contura de la un demers la altul, de la o carte la alta, aspecte care, în absența unei imagini cel puțin intuitive a întregului, puteau obtura calea către dezvoltarea punților de legătură, a temeiurilor comune (una din cele trei cărți la care Noica mărturisea că gândește în ultimii ani ai vieții — și din care am așteptat cu nerăbdare fragmente lăsate în manuscris — se referea la avatarurile *Ideii* în opera lui, o Idee care, cum îi plăcea s-o repete, l-a „pîndit“ și l-a „batjocorit“ mai tot timpul). De altfel, tocmai acele „ultime“ elemente, temeiul/temeiurile, sînt cerute de o analiză adecvată și „eficientă“, una care nu poate ignora perspectiva ansamblului și a asamblării, direcția de evoluție, de convergență a părților în întreg, altfel zicînd, *sinteza în autodesfășurare*.

Cercetătorul care se apropie de opera lui Noica nu trebuie să ocolească, totodată, nici faptul că filosoful a traversat perioade istorice diferite, ale căror accente culturale și ideologice se regăsesc, într-o formă sau alta, în textul sau subtextul scrierilor. Contextul nu poate fi ignorat, cum nu putem face abstracție nici de contradicțiile, de problemele, de constantele mai ales din anii de început ai operei, dar nici de determinismul politic al vremii, de schimbările sociale și ideologice cu care filosofia sa are, vrînd-nevrînd, tainice legături. De altminteri, „febra existențială“ (Blaga) a gînditorilor din deceniile trei și patru era produsă nu pe „cale artificială“, ci tocmai de contextul socio-politic și cultural al acelei perioade.

Orice investigație a filosofiei lui Noica e necesar să țină seama de cîteva nuclee constitutive, de monadele care au generat-o și care o instructurează. Intrarea lui Noica în labirintul și, totodată, mirajul filosofiei s-a făcut, mai întîi, prin aventura de *traducător* (care continua o mai veche preocupare a spiritualității noastre,

și anume aceea de a ne racorda la fondul și tensiunea ideatică a gândirii filosofice universale). Noica este cel ce ne-a dat pe Coridaleu, texte din Descartes (*Regulae ad directionem ingenii*, Brașov, 1935; *Meditationes de prima philosophia*, București, 1937), texte din Kant (*Despre forma și principiile lumii sensibile și ale celei inteligibile*, București, 1937; *Intîia introducere a Criticii judecării*, 1943, inclusă în *Două introduceri și o trecere spre idealism*), din Augustin (*De Magistro*, 1942, text și traducere în colaborare cu M. Rădulescu).

Traducerile erau, însă, pentru Noica și un pre-text al travaliului exegetic; al „tălmăcirilor“ începute cu *Mathesis sau bucuriile simple* (1934, debut editorial al autorului, premiat în același timp cu *Pe culmile disperării* de E. M. Cioran și *Nu* de E. Ionescu), continuate apoi cu studiile din *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant* (1936), monografia *Descartes* (1937), *Două introduceri și o trecere spre idealism* (1943), urmate de *Despărțirea de Göthe, Povestiri despre om după o carte de Hegel și Încercare asupra filosofiei tradiționale* (toate scrise în jurul anilor '50, dar publicate în 1976, 1980 și 1981). Iar după analiza făcută istoriei filosofiei universale, el adăuga eseul, de factură oarecum gnoseologică, *De caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului* (1937), studiul *Schiță pentru istoria lui „cum e cu puțință ceva nou“* (1940), *Pagini despre sufletul românesc și Jurnal filosofic* (ambele din 1944), eseurile din *Șase maladii ale spiritului contemporan* (1978) și *Douăzeci și șapte trepte ale realului* (1969). Sînt aici, în toate aceste cărți, nu atît „cazemată“ ale biruinței cunoașterii (care — chiar și cea filosofică — are drept țintă să atingă planul arid al obiectivității), ci *chilii* ale unui anumit fel de *asceză*, cea care atinge, cum o spune chiar Noica, „o viață a plinătății“; și asta pentru că — spre deosebire de cunoaștere — asceza, „un exercițiu cu adevărat rodnic“, este: „*asezarea dintr-o dată în țintă*“ (citez dintr-un text inedit: *Cunoaștere și asceză*, 3 august 1943, text pe care l-am consultat grație generozității mitropolitului Antonie Plămădeală, în arhiva căruia se găsește).

Ceea ce a „colectat“ din avatarurile unei atari asceze avea să răzbată în reflecțiile filosofului asupra spiritua-
lității românești, în metafizica făcută etniei noastre. Creația întru filosofie este cel de-al treilea „homeomer“
al operei lui Noica, gânditorul încercînd să descifreze, în minunatul poem care este limba română și în des-
cendența unor gânditori ca D. Cantemir sau M. Eminescu, substanța și adîncimea rostirii filosofice. El voia, în
„prelungirea“ unui proiect elaborat de contemporanul său M. Vulcănescu (dar și „imitînd“ — într-un fel —
structura unui discurs precum al lui Heidegger), o onto-
logie a limbii noastre și o paradigmă a românescului
sau românismului prin cărțile *Rostirea filosofică româ-
nească* (1970), *Creație și frumos în rostirea filosofică
românească* (1973). Elabora deopotrivă și o originală
filosofie a Ființei prin *Sentimentul românesc al ființei*
(1978) și *Spiritul românesc în cumpătul vremii* (1978),
prin *Devenirea întru ființă* (1981) și *Trei introduceri
la devenirea întru ființă* (1984). Prin urmare: traduceri,
exegeze și creație filosofică, iată tripticul osmotic —
sau treimea — pe care se întemeiază opera lui Noica,
unul din cei ce biruit-au prin gînd original cuvîntul
românesc.

Intr-un aforism din *Elanul insulei*, unde mărturia
disimulată se conjugă cu judecata autoreferențială, Blaga
exclamă cu entuziasmul său bine temperat: „Cîtă filoso-
fie implicită într-o limbă (...). O filosofie negrăit de
nuanțată și plină de sensuri se găsește în articulația,
în structura, în particulele, în vocabulele, în grama-
tica și în sinteza oricărei limbi“. Propozițiile acestea —
pe care autorul *Eonului dogmatic* la formula înainte de
toate în legătură cu limba sa maternă — sînt, poate,
cel mai potrivit *motto* pentru o mare parte din opera
celui ce s-a încercat în hermeneutica unor cuvînte ro-
mânești. Chiar dacă e o acoladă nu atît de adecvată
(ea este „exactă“, dar nu și atît de „adevărată“), vom
spune că aproape tot ceea ce a scris Noica formează
un dens și valoros capitol dintr-un mereu neîncheiat
„tratată“ asupra rostului și rostirii noastre filosofice, așa

cum ni s-a „deschis“ el — e vorba de „tratat“ — de la Cantemir, Lazăr Leon-Asachi, Samuel Micu, Eminescu și Blaga încoace. Reflecțiile lui Noica asupra limbii au însă o evidentă înrudire (descendență) cu elaborările lui Mircea Vulcănescu din *Dimensiunea românească a existenței* (1943), care au constituit un adevărat ferment pentru exercițiul hermeneutic, dar și pentru ideea de model ontologic.

Ar fi nedrept dacă am exclude, însă, din opera lui Noica paginile de publicistică, pe care nu le vom include, din motive lesne de înțeles, în ceea ce Noica însuși numea, în *Jurnal filosofic*, „gazetărie lipsită de perspective“, prin a cărei deformată grilă îl punea la colț pe Eminescu. Desigur că, așa cum vom arăta în altă parte, textele publicate de Noica în ziare și reviste (ne referim la cele neincluse de el în volume) au o altă factură decît ceea ce îndeobște se numește „publicistică“ (v. și cele 33 *Eseuri de Duminică*, Humanitas, 1992). Prea puțin s-a lăsat provocat numai de empiric, de empiricul îngust care ocultează orice cale spre transcendent, spre o substanță ideatică abstractă. Crizele de „actual“, în sensul cel mai restrictiv cu putință, erau foarte scurte și rare pentru Noica. Iar dacă existau, ele constituiau pre-textul pentru a ajunge, cu voluptate întotdeauna ascunsă, la „inactual“, la temele și problemele mari ale reflecției meta-fizice. Așa ni-l relevă, bunăoară, prestația sa „publicistică“ la un cotidian ca *Ultima oră* a anilor '28—'29, pe care o vom „radiografia“ într-un alt paragraf. Dar avem în vedere și atîtea articole sociale, politice și culturale, neadunate vreodată toate în volum, răspîndite în *Vlăstarul* (revistă a elevilor liceului „Spiru Haret“), *Vremea*, *Acțiune și reacțiune*, *Axa*, *Dreapta*, *Credința*, *La Nation roumaine*, *Criterion*, *Gînd românesc*, *Universul literar*, *Adsum* (număr unic, apărut în august 1940, scris aproape exclusiv de Noica), *Saeculum*.

Dacă între 1934 și 1948 Noica e mai puțin prezent în *Revista de filosofie*, unde ne-am fi așteptat poate

să-l găsim cel mai mult, în schimb alte publicații, între care *Revista Fundațiilor Regale*, au în tînărul filosof un colaborator pertinent pentru judecarea mișcării filosofice de la noi și aiurea. Alături de studii și eseuri, el discută diferite creații filosofice, psihologice și sociologice, își exprimă atitudinea față de unele probleme de fond ale culturii românești și informează „la zi“, ca o veritabilă „bancă de date“, pe cititorul interesat cu mai toate noutățile publicistice și editoriale (și) din alte capitale filosofice europene: Germania, Franța și Anglia.

Evaluarea cît mai adecvată a operei lui Noica impune, iată, o lectură socio-istorică, una care să țină seama de contextul socio-cultural și, indirect, de cel politic al vremii, de dezbaterile de idei și de „atmosfera“ intelectuală a epocii, precum și de programele-manifest elaborate tacit sau oficial de vîrfurile intelectualității. E de observat, mai întîi, că generația lui Noica, singulară în felul ei prin „misia“ culturală pe care și-o asuma, este — constatăm azi — una dintre cele mai „productive“ pe care le-a dat România interbelică. Înțelegem prin propriile sale „necesități, torturi, ambiții“, cum se exprima M. Eliade în articolul *Linii de orientare*, cu care inaugura *Itinerariul spiritual* (v. *Cuvîntul*, nr. 857, 860, 862, 867, 874, 885, 889, 903, 911, 915 și 928 din 1927), generația aceasta se delimita în fapt prin puternicele individualități care o reprezentau și prin care ea dorea să fie „cea mai făgăduitoare“ din cîte avusese pînă atunci țara. O generație prin care să izbîndească Spiritul, înțeles nu în sens hegelian, nici mistico-religios sau în alte feluri, ci ca o biruință a „valorilor pure, spirituale“, a aceloră deci provenite din sfera culturii, și nu din „tehnică“ sau „parlamentarism“ (era reiterată atunci o atitudine ce se origina la Eminescu). Într-o admirabilă carte cu „portrete“, vorbind despre această generație și de contextul afirmării ei, Cioran observa, în paginile despre M. Eliade, că deceniului patru (îndosebi anilor '32—'33) îi era caracteristică lupta dintre generații, care părea a fi „cheia tuturor conflictelor și

principiul explicativ al tuturor evenimentelor. A fi tânăr însemna, pentru noi, a fi în mod automat și genial. Această infatuare, vor spune unii, există de când lumea. Fără îndoială, dar nu cred s-o fi împins cineva atât de departe ca noi. În ea se exprima, se exacerba voința de a forța istoria, pofta de a păși în istorie, de a stărni ceva nou cu orice preț. Frenezia era la ordinea zilei“. (Despre infatuarea acelei „noi generații“ există, bunăoară, și o notă în numărul pe octombrie 1934 al *Vieții Românești*, semnată P. Nicanor & co. — sub care se ascundea și Ibrăileanu — și intitulată *Ultimile genii ale filosofiei românești*; erau ironizați Stelian Mateescu, M. Eliade, M. Vulcănescu, Petru Manoliu, C. Noica și E. M. Cioran). Desigur că erau exprimate aici opțiunile unor tineri care trăiseră în forme specifice experiența războiului și îndeosebi criza ce i-a urmat, intelectuali rafinați care „izbucneau“ și voiau să impresioneze prin proiecte de amploare și trăiri sufletești dintre cele mai intense, prin contestări — uneori ostentative — și obsesia reîntemeierilor, chiar prin teribilism intelectual. Atitudinea lor dominantă era „critica rațiunii suficiente“, rezistența în fața ideilor postpozitiviste. Era urmărită, spune același Eliade, „pluralitatea funcțională a conștiinței (cel mai pătrunzător logician poate fi în același timp un mistic — sensul acestui termen e, aici, diferit de cel comun, n.n., I.D. — după cum poate fi un artist de avangardă)“, iar tentația metafizicului însemna, după o relativă „hibernare“, o ispită aproape absolută. Generația lui Noica era, așadar, sugerează în continuare cel ce a scris *Secretul doctorului Hönigberger*, una „torturată de imperativul sintezei“ și al „echilibrului“, al unei „sinteze universale“, „săvirșită plastic și însuflețită de ilustrarea unei ideologii“. O grupare de intelectuali prin care spiritul românesc era pus în cumpătul vremii, orientată „către un nou diletantism“, unul „filosofic“, făcut de diletanți „constructivi“, fecunzi, care se deosebesc de cei „moderni“, sceptici, ușuratici și suficienți. (Referindu-se la același raport dintre generații, criticul Șerban Cioculescu, cel care recenzase, în 1934, cu entuziasm *Mathesis* . . ., afirma că dacă generația

lui era „intelectualistă“, în schimb, cea a lui Mircea Eliade era „mai mult sau mai puțin existențialistă“ — *Ramuri*, nr. 7/1986).

Constantin Noica nu se putea, deci, sustrage influențelor socio-istorice, politice și culturale imanente con-textului în care și-a început primele sale meditații metafizice (avem în vedere deceniul al IV-lea). Filosofarea din aceste exerciții de recunoaștere e orientată către subiect. Ea își propune să urmeze *calea lui dicitur* (adică a lui „despre“) și stă sub firea lui „cum e cu putință ceva nou“. Ca un Bruno al acestei epoci, Noica pare să spună că realitatea e o carte scrisă în limbaj logic. El încearcă să facă — începînd, chiar dacă nu atît de matur, cu *Mathesis sau bucuriile simple* — fenomenologia întîlnirii noastre cu logosul, cu „organismul logic“ al lumii, prin descifrarea realului în care există insul cugetător. Îndoiala metodică, întrebarea ce se deschide în multiple și relative răspunsuri, precum și paradoxul sînt axele discursului de acum. Ilustrînd mai degrabă tipul mixt de cunoaștere (v. analiza lui E. Simion din *Logosfera și taciturnii*, în *Ramuri*, nr. 1/1985), oscilînd între o *trăire* nu atît a cunoașterii, cît a ideilor și o fertilă speculație, Noica se află sub puterea de vrajă a dialecticii spiritului grec, venită îndeosebi dinspre Platon și Socrate, dar și sub influența *spornică* a cartezianismului.

Integrat „liniei Descartes“, conturată în filosofia românească prin așii treizeci și ceva, autorul *Devenirii întru ființă* are însă o poziție solitară, distinctă, care trebuie, prin urmare, de-solidarizată de restul, delimitată și definită în ceea ce are specific, esențial. Noica e singur cu gîndul său în fața problemelor care sînt ale tuturor. Discursul său nu este un *soliloque*, ci un dialog care, ca și la Socrate, înseamnă dezbateri, contra-ziceri, treceri de la doxa la judecată. O formă de meditație în care adevărul e mai întii presupus, apoi împresurat de paradox și îndoială, re-cunoscut și iar contestat: un *proces al adevărului* (sau: proces intentat adevărului) în buna sa relativitate. Petru Comarnescu con-

sidera (v. *Revista Fundațiilor*, nr. 12/1936) că tinărul gânditor ilustra, încă pe atunci, un curent și o metodă rodnică pentru cugetarea românească, îndeosebi prin faptul că „redeschide mereu problemele oarecum soluționate“. Cel ce medita mereu la „cum e cu puțință ceva nou“ nu se grăbea nicicând; el relua cu claritate logică (una asemănătoare celei kantiene, dar metamorfozată — din dorința de luminoasă *simplitate* — într-o explicație „complexă“, complicată și dificilă de urmărit) unele idei și întirzia „spornic“ asupra lor. În jubilația cu care investighează subiectele străbate mai totdeauna gândul pascalian atît de drag lui Noica: „Nu m-ai căuta, dacă nu m-ai fi găsit“ (este de fapt condiția vitală a ascezei, la care Noica se referă în textul citat, *Cunoaștere și asceză*, și care îl determină ca — după o demonstrație captivantă și subtilă — să așeze între cei doi termeni conectorul „sau“). Dintre intelectualii care se interesau, în deceniul al IV-lea, de soarta culturii românești, Noica se singularizează astfel printr-un sunet propriu, cu evanescențele inevitabile oricărui avînt al rațiunii care nu și-a găsit încă „tactul“. Este animat de pe acum de ideea ridicării spiritualității românești la rangul celei europene (el și ceilalți care, cum mărturisea cîndva, aveau dreptul la „existență“ culturală tocmai pentru că purtau aici, în România acelor ani, spiritul Europei). „Fraternizează“ cu opere și creatori de sisteme, însă e vizibil efortul de a se despărți de toți și de toate pentru a rămîne cu sine. (Exercițiile de re-cunoaștere se transformă tot mai mult și tot mai evident în unele de despărțire). Modulul de filosofare îi este specific, odată cu *Mathesis* ..., harul „povestirii“. Tendința și tentația epicului sînt o strategie de pătrundere în cetatea esențelor, dar exprimă totodată și o inexorabilă iluzie: aceea de a face filosofie pe înțelesul tuturor. De aici dificultatea descifrării straturilor semantice ale unor texte din Noica, de aici capcana întinsă unui lector grăbit și superficial care nu poate sesiza inițial granița dintre limbajul comun și cel filosofic (așa se explică „lectura“ în „spirale“ sau pe „diagonală“ făcută celor *Trei introduceri*,

Jurnalului de la Păltiniș și Epistolarului de cititori — era să scriem: cîrtitori — „subțiri“ și improvizati).

Pentru Noica, metafizica este — încă de la debut — *intrarea în ordine*: căutarea și dezvăluirea ordinii. „Filosofia, va spune mai târziu gînditorul, face ca ordinea să se ivească în lume, și cită filosofie este atîta ordine este“. Sugeram, citînd pe Pascal, o obsesie fecundă a discursului lui Noica: *cercul* („Dacă cunoașterea filosofică e posibilă, e în cerc“), înțeles ca o condiție formală a filosofiei și filosofării. Gîndirea în cerc, pentru autorul lui *De caelo...*, este o garanție că „nu se realizează prin filosofie o *evaziune*“, ceea ce fac însă celelalte forme de cultură, unde există o „mișcare sau ascensiune liniară“. Dar Noica va explora și condiția „materială“ a filosofiei, pe care o află în *devenirea întru ființă*. Tema circularității nu este însă de întilnit numai la el, fiind temei al meditației și la cel puțin alți trei gînditori: Ștefan Odobleja (îndeosebi în paginile despre logica rezonanței), Ștefan Lupașcu (cînd analizează logica dinamică a contradictoriului) și Corneliu Mircea (în lucrările consacrate *ființei*).

Există astăzi, orice s-ar spune, în eseistica și filosofia românească un „stil Noica“, unul „artistic“, distinct și inconfundabil, fascinant pînă la ispita de imitare a acestuia. Dincolo de „poezia“ immanentă, constitutivă, ceea ce încîntă ochiul și mintea în mai toate paginile scrise de acest „mistic al ideilor“, cum frumos și esoteric îl numea un critic, este „regia“ în care ideea *ordonează* argumentele aduse întru întemeiere. Sub mirajul sintezei, filosoful se „plimbă“ cu multă siguranță prin cultura planetară. Cercetează și verifică, respinge dar și reține, revizuieste și sistematizează. Se alătură unor idei de care se „desparte“, folosește șansa ideilor ce rezultă dintr-o „ciocnire de doctrine“, pe care el însuși o provoacă. Iar după ce a consumat și puțină ironie, după ce raționamentele sale au „ciocănit“ ideea pe mai toate fețele, găsind o cale neumblată, virgină, filo-